

IS 6.10.1991

Sukevan Volossa karjalaisissien kaksi tukikohtaa

Kuopiolainen opettaja Veikko Tiikkainen on tutkinut Vornan suvun historiaa kahden vuosikymmenen ajan. Suvun esi-isiä jäljittäessään hän löysi perimätiedon perusteella karjalaisissien kaksi tukikohtaa Sukevan Volosta vanhan rappareitin varrelta.

Ikivanha Volo lienee ollut käytössä jo 1500-luvulla. Vanha Volo useine rakennuksineen ja vankkoine kivimuureineen on mahdollisesti rakennettu 1600-luvulla, jolloin karjalaisissejä johti suuri ja tummaverinen Volotka eli Volokki Vorna, jonka Uuran ukko myöhemmin surmasi.

Volon rakennusten jäänteet ovat arvokas pala Suomen historiaa. Ne pitäisikin ottaa jonkin yliopiston tutkimusohjelmaan. Tukikohdan perusteellinen tieteellinen tutkimus toisi myös vahvistuksen sille, pitävätkö Veikko Tiikkaisen teoriat tukikohdan alkuperästä paikkansa.

Volokki Vorna oli suuri johtaja, mutta hävisi Uuran ukolle

Sukevan Volossa on kaksi rappasotien aikaista tukikohtaa

Sukevan Volossa on kaksi rauniolinnoitusta, jotka lienevät rapparetkiä tehneiden karjalaisten tukikohtia. Kuopiolainen opettaja Veikko Tiikkainen, joka on tutkinut Vornasten sukua ja rappasotia yli 20 vuoden ajan, ajoittaa ikivanhan Volon tukikohdan 1500-luvulle, ja vanhan Volon tukikohdan 1600-luvulle huomattavan suurikokoisen, tumman karjalaisjohtajan Volotkan eli Volokki Vornan aikaan. Laajalla alueella Itä- ja Pohjois-Suomea liikkuu vielä tarinoita Vornasta, Volotkasta, Volokista ja Hilipasta. Kuunneltuaan lukuisia toisintoja karjalaisjohtajan elämänvaiheista, Tiikkainen on päätenyt teoriaan, että kyseessä ovat isä ja poika, joiden tarinat ovat tarinoissa osittain sekoittuneet. Volotka (Vladimir) Vorna on vaikuttanut 1630-luvulla, hänen poikansa Hilippa (Filip) 1660-luvulla. Vornasen sukuseura on kustantanut Tiikkaisen teoksen Karjalan voikoit - Hilippa ja Volotka Vorna. Lähdemateriaalinaan Tiikkainen on käyttänyt haastattelujen lisäksi Kansanrunousarkiston, Muinaismuistoyhdistyksen, Rafael Engbergin, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Valtionarkiston arkistoja, Suomen kansan vanhoja runoja, henki- ja maakirjoja sekä kirjallisuutta.

Karjalaiset kävivät jo vanhalla ajalla erä- ja kaupparetkillä Pohjanlahden rantamilla. He kokivat nykyisen Pohjois-Savon ja Pohjois-Pohjanmaan omaksi erämaakseen, minkä vahvasti Ruotsin ja Venäjän solmima Pähkinäsaaren rauhanraja vuodelta 1323, jonka perusteella Etelä- ja Lounais-Suomi Laatokan eteläpuolelta nykyisen Raahen seudulle kuului Ruotsin valtapiiriin ja Pohjois-Suomi, mm. Pohjois-Savo, Venäjään.

Kustaa Vaasan (1523-1560) hallintokaudella alkoi voimakas savolaisekspansio Pähkinäsaaren rajan yli. Aluksi savolaiset muuttivat rajan taakse veroja pakoon, mutta myöhemmin kuningas alkoi Ruotsille edullista uudisasutusta antamalla verohelpotuksia. Kuopion lähelle perustettiin Tavisalmen kuninkaankartano vuonna 1545, joka tuki savolaisten muuttoa Etelä-Savosta Pohjois-Savoon, Kainuuseen ja Pohjois-Karjalaan.

Raakaa sissisotaa

Savolaiset ja karjalaiset joutuivat vastakkain. Savolainen uudisasutus alkoi rajoittaa karjalaisten erämaaoikeuksia ja johti "ruotsien" ja "ryssien" väliseen sissisotaan, joka riehui kuumimmillaan 1540-luvun lopulla. Karjalaisten mukaan rajantakaiset eräalueet kuuluivat laillisesti heidän hallintaansa.

Sissisota oli raakaa; puolin ja toisin poltettiin taloja ihmisineen katsomatta ikään tai sukupuoleen.

Sissisotaan kuului rappaaminen eli omaisuuden ja karjan, joskus myös ihmisten anastaminen.

Ruotsin ja Venäjän välinen 25-vuotinen sota (1570-1595) johti Täyssinän rauhaan, jossa Viro liitettiin Ruotsiin ja Suomen pohjoisraja vedettiin Jäämereen. Ruotsin valtakunta laajeni Käkisalmeen ja Inkeriin Stolpovan rauhassa (1617).

Näin savolaisasutus pohjoisessa legitimoitiin, ja karjalaiset alkoivat väistyä, mutta jatkoivat sissitoimintaa. Osa heistä muutti uuden rajan taakse. Veikko Tiikkainen päättelee Sukevan paikannimistön perusteella, että karjalaisilla on ollut asutusta paikalla ennen savolaisten tuloa. Alueella on vielä pitkälti 1600-luvun puolelle asunut myös jonkin verran lappalaisia.

Karjalaisperäiseen asutukseen viittaavat mm. nimet Venäjänniemi, Simakkamäki, Kuikkamäki, Saavankoski, Venäkki, Tetricoski ja nykyisin Suomenkankaana tunnettu Venäjänkangas. Karjalaisten rappareitteihin viittaavat puolestaan mm. Muonitusuo, Kilposuo, Vahtisuo ja Rosvohotu (hotu=tie).

Rappareitti Sonkajärvellä

Tiikkaisen tutkimusten mukaan karjalaisten rappareitti Pohjois-Karjalasta Oulunjärven seuduille kulki vielä Volokki Vornan aikana Sonkajärvellä Laakajärven poikki nykyisen Luodelahden (Luvelahti) kautta Raudanjärvelle, Tavilammelle ja Vuottojärville. Reitistä noin seitsemän kilometriä syrjään jäi Volon tukikohta. Rappareitit puolestaan jatkuivat luoteeseen Saaresmäkeen ja pohjoiseen Vuottolahdelle (vuottaa=odottaa).

Tiikkainen arvelee sissireitin etappien väliksi noin 20 kilometriä. Etappeja hän on löytänyt mm. Vuottojärveltä, Lylystä ja Laakajärveltä. Yksi etappi on mahdollisesti ollut Laakajärven lähellä ollut Venäjänniemen talo, jonka savolaiset uudisasukkaat olisivat polttaneet. Tiikkaisen tutkimusten mukaan Volotka Vornan surma ei kuitenkaan liity Venäjänniemen talon polttamiseen.

Rappasotiin ajoittuvat mm. tarinat kätketyistä aarteista, naisenryöstöistä ja pakenemisista laskevan auringon suuntaan sekä Laurikaisesta, valkiapäpöjasta, joka jätti venäläisjoukon (=karjalaiset) kuolemaan saarelle. Volokin aarre on kansantarinoiden mukaan Laakajärven Susihiekassa.

Volossa myös hevosia

Vanha Volo on Tiikkaisen tutkimusten mukaan Volokin rakentama rakentama tukikohta suojarvarustuksineen. 17 metriä pitkä talli on sijainnut kilometrin päässä ikivanhassa Volossa. Talliin on mahtunut paljon hevosia, joita on käytetty ryöstösaaliin rahtaamiseen Laakajärven suuntaan. Rahdinkuljetuksen sesonkiaika on ollut marras-joulukuussa soiden jäädyttyä. Kuormat tyhjennettiin Mujejärven ja Porraskankaan tukikohdissa Pohjois-Karjalassa, jossa saalis jaettiin. Tavallisesti rappaajat kulkivat talvella suksella ja kesällä veneillä. Volokki itse ratsasti Sukevan seudulla suurella valkoisella oriilla. Hän ryösti hevosineen mm. Iisalmi - Kajaani -välisellä postitiellä kulkeneita.

Volo on ollut tukikohdaksi ihanteellinen paikka, koska se on ollut keskellä kymmentä kylää, joita pystyi lähestymään jokia pitkin. Tukikohta sijaitsee vedenjakaja-alueella ja maastossa, jonne asutus ei muuten ole levinnyt.

Vanhan Volon tukikohtaa ympäröi 400 metriä pitkä noin 70 senttiä korkea kivivarustus. Paikalla on ollut ainakin neljä talviasuttavaa ja kolme muuta rakennusta. Rakennusten läheisyydessä on ollut lähipuolustuspesäkkeitä.

Ikivanhassa Volossa on suuren tallin lisäksi kaksi asuinrakennusta, joista toinen on arvattavasti vanhemmalta ajalta kuin 1600-luvulta. Rakennus on ilmeisesti 1500-luvulla liikkuneiden sissien tukikohta. Rakennusten läheisyydessä on noin 50 kivikekoa Sukevan suunnalla.

Merkillepantavaa on, että kaikkien rakennusten yksi nurkka on kohti etelää, kalevalaisessa kultiasennossa.

"Lähti Volloon vilistämmään"

Sukevalla tunnettu sanonta lähteä Volloon vilistämmään merkitsee Tiikkaisen tulkinnan mukaan muistumaa Volotka Vornan viimeisestä hiihtomatkasta Lieksan Äijänpäivänjärveltä kohti Volon tukikohtaa. Matka katkesi kuitenkin Laakajärven itäpuolelle Volokinsuolle, josta Eljas Juutinen vuonna 1915 löysi peltoa kuokkiessaan hämmästyttävän pitkän miehen luut.

Karjalaiset joutuivat ikävään tilanteeseen, kun Mikko Hilipanpoika Tuovinen muutti Vehmasmäen Tuovilasta Uuraan, joka oli suhteellisen lähellä salaista rappareittia. Jo Vehmasmäen Tuoviset olivat joutuneet karjalaisten kanssa tekemisiin; nämä veivät 1620-luvun loppupuolella vanhan Tuovisen noin 15-vuotiaan tyttären sekä suvun miniän mukanaan, mutta molemmat pääsivät muutaman vuoden kuluttua pakenemaan takaisin kotiin.

Kostoksi naisenryöstöistä Tuovisen johtamat savolaiset polttivat Mujejärven etapin rakennukset. Ryöstetty tyttö oli oppaana. Vaimonsa kanssa saunaan majoittunut Volotka Vorna pääsi tuolloin pakenemaan, mutta pirtissä yöpyneet sissit jäivät tuleen. Kansantarinoiden mukaan rappaajat liikkuvat 40 miehen ryhmissä.

Volotka Vorna eli tavallaan kaksoiselämää. Kyseisen murhapolton jälkeen Volokki siirtyi majailemaan Äijänpäivänjärvelle. Hänen varsinainen kotitalonsa oli kuitenkin muutamia kymmeniä kilometrejä etelämpänä Pielisjärven Vornan kylässä Nipinlahdella, jonne Vornan suku oli muuttanut Sortavalasta Ruotsin ja Venäjän välisten rajamuutosten jälkeen. Alunperin suku oli Kannakselta Kirvun Vornialasta. Sukunimi Vorna tulee venäjänkielisestä sanasta vorona eli varis.

Volokin ja matin taisto

Vuoden 1639 pääsiäisenä Volokin johdattama joukko oli palaamassa ryöstöretkeltä Oulunjärven seudulle. Kotimatallaan miesjoukko majoittui Uuran Mikko Tuovisen riiheen. Volokki oli käyttäytynyt vihamielisesti Tuovisen tuvassa. Tuovisella oli jo vanhaa kaunaa karjalaisia kohtaan sisaren ja serkun vaimon ryöstöjen takia, mutta eniten Tuovinen lienee ollut suutuksissaan Volokin ja vaimonsa epäillyn suhteen takia.

Kun Volokki päätti lähteä Äijänpäivänjärvelle viettämään pääsiäistä, joka juliaanisen kalenterin mukaan ajoittui 14. huhtikuuta 1639, Tuovinen joukkoineen läksi hänen jälkeensä. Karjalaisten rakennuksessa Äijänpäivänjärvellä oli kaksi tupaa vastakkain, joiden välissä oli sola. Näreitä edessään kantaen savolaiset pääsivät yllättämään väen. He pönkittivät sopivan pituisella pönkällä molempien tupien ovet ja panivat rakennuksen tuleen.

Volokki pääsi pakenemaan räppänän kautta, mutta Uuran ukko eli Mikko Tuovinen läksi ajamaan häntä takaa. Volokki suuntasi Voloon. Häneltä katkesi sivakka eli oikean jalan potkusuksi Sivakassa ja lyly eli vasemman jalan pitkä liukusuksi Lylyssä. Loput 17 kilometriä Volokinsuolle hän juoksi hankiaisia pitkin. Yhteensä matkaa kertyi noin 90 kilometriä.

Matkan varrella Volokki yritti saada takaa-ajajiaan luopumaan taistosta heittelemällä rahaa ladulleen. Nämä eivät kuitenkaan tarttuneet houkutukseen.

Uuran ukko tappoi Volokin ilmeisesti tämän omalla suksisauvan ja pertuskan yhdistelmällä. Todistaakseen tappaneensa tämän kuulun jättiläisen ja noitanakin pidetyn miehen, hän otti mm. saapukkalakin, hopealevyin koristellun vyön ja tulukset.

Volokin vaimo Maikko ja kaksi pientä lasta olivat pelastuneet palosta. Maikko uskoi miehensä

kuolleen vasta, kun tulukset viskattiin hänen eteensä. Volokin surman jälkeen Tuovista alettiin kutsua matiksi eli eteväksi mieheksi. Todennäköisesti hän surmasi tapahtuneen jälkeen myös vaimonsa ja tyttärensä, joiden katsoi pettäneen itsensä.

Hilippa ja kauniit neidot

Volotkan pojan Hilipan kotipaikka oli Viena, jonne Maikko lapsineen muutti Äijänpäivänjärven tapauksen jälkeen. Suomen puolella Hilipalla oli tukikohta Suomussalmen Ylivuokissa. Karjalaiset tekivät täältä ryöstöretkiä Hailuotoon saakka.

Hilippa oli isänsä tapaan tumma ja huomattavan suurikokoinen. Hänen pituudekseen mainitaan neljä kyynärää. Hän käytti myös hopeakoristeista vyötä ja saapukkalakkia.

Hilippa Vornaa luonnehdittiin talonpojaksi ja kuninkaaksi, joka kävi Oulua yksin iso jousi mukanaan. Hilippa sauvoi kosket, joita toiset eivät pystyneet sauvomaan, mm. Pällikkään. Puvussa hänellä oli laatat, joista nuolet kimposivat pois.

Hilipan aikana Vornanniemessä Kuhmossa oli kuusi taloa. Eräältä yksin tekemältään ryöstöretkeltä Hilippa toi Vornanniemeen kaksi kaunista sinisilmäistä ja vaaleahiuksista sisarusta, joista toisen piti tulla vuoden kuluttua hänen vaimonsa. Häiden pitkittämisen syyksi mainitaan isän kuolemasta johtunut suruaika.

Tytöt eivät olleet talonpoikaista sukua, vaan vallasneitoja. Kotoisin he olivat Vaasan lähistöltä.

Toinen sisaruksista alkoi hankkia pakoa ja houkutteli sisartaankin lähtemään. Pakoaa varten he pyysivät Hilippaa opettamaan heidät hiihtämään ja kyselivät hänen retkistään saadakseen selville pakosuunnan.

Keväthankiaisten aikaan Hilippa läksi käymään Vienenmeren rannalla, jolloin tytöt karkasivat. He tekivät useita latuja, jotta Hilippa ei heti pääsisi heidän jäljilleen. Soita pitkin he suuntasivat kohti länttä.

Ristijärven Kalliokoskella he tapasivat kaksi metsämiestä, jotka veivät heidät majaan turvaan. Pian paikalle tuli suurikokoinen mies, joka mainitsi kadottaneensa kaksi pyytä, jotka ovat paenneet häkistään. Seurasi miekkataistelu metsämiehen ja Hilipan välillä, joka päättyi Hilipan tappioon päälle hyökänneen koiran takia.

Hilippa palasi kotiinsa ja meni haavoittuneena saunaan äidin varoituksista huolimatta. Tällöin häntä seuraamaan lähteneet viholliset hyökkäsivät. Hilippa pääsi pakoon sokaisemalla hyökkääjät housuihinsa ottamalla tuhkalla, mutta perään ammuttu nuoli katkaisi hänen kantasuonensa, jolloin hänet surmattiin. Tämän jälkeen Maikko teki itsemurhan.